

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

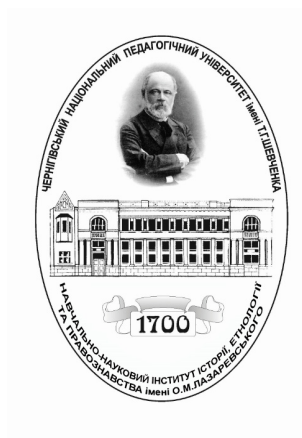

ВІСНИК

Чернігівського національного
педагогічного університету

Випуск 145

Серія: ІСТОРИЧНІ НАУКИ
№ 12

Чернігів
2017

УДК 061.1ЄС(076)
ББК Ф4(0)6, Є24
Ч49

ВІСНИК
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка

Головна редакційна колегія

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор,
чл.-кор. НАПН України **Носко М.О.**

Відповідальний редактор *доктор історичних наук, професор* **Дятлов В.О.**

Літературний редактор *кандидат філологічних наук, доцент* **Бобир О.В.**

Редакційна колегія серії «Історичні науки»: д.і.н., проф. Бойко М.К., д.і.н., проф. Боровик А.М., д.і.н., проф., член-кор. НАН України Боряк Г.В., доктор філософії, проф. Горак А.І., д.і.н., проф. Дятлов В.О. (головний редактор), к.і.н. Кеда М.К. (відповідальний секретар), к.і.н., проф. Коваленко О.Б. (заступник головного редактора), к.і.н., доц. Маврин О.О., д.і.н., проф., член-кор. НАН України Моця О.П., д.і.н., проф. Ячменіхін К.М.

Відповідальний за випуск – *доктор історичних наук, професор* **Ячменіхін К.М.**

Матеріали збірника висвітлюють широке коло проблем історії Європи, Європейського союзу, України Для викладачів, науковців, аспірантів, студентів.

За зміст публікацій, достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

The publication has been funded with support from the European Union. The publication reflects the views only of the authors, and the Union cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Заснований 30 листопада 1998 р.

*(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17500-6250 ПР від 16.11.2010 р.)*

Адреса редакційної колегії:

14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел. (04622) 3-20-09.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка
(протокол № 12 від 10 травня 2017 року)

Наказом МОН України № 1021 від 07.10.2015 р. «Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: «Історичні науки» внесено до Переліку наукових фахових видань України.

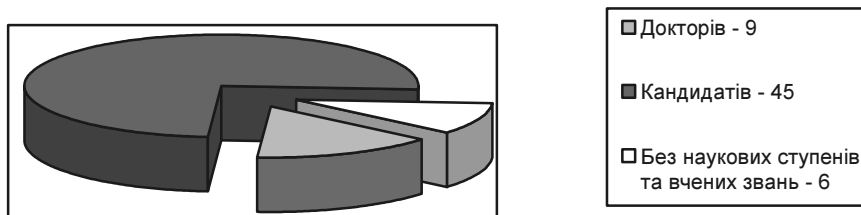
© Чернігівський національний педагогічний
університет ім. Т.Г. Шевченка, 2017
© Автори, 2017

**РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА
ПРАВознавства ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО
за 2015 р.**

Наукова робота викладачів Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського (далі – Інститут) у 2015 р. проводилась у відповідності з кафедральними планами НДР та індивідуальними планами професорсько-викладацького складу.

Станом на вересень 2015 р. в Інституті працюють 60 викладачів (57 – на постійній основі; 3 – сумісників), в т.ч.: докторів – 9, кандидатів – 45. Таким чином, 54 співробітники мають наукові ступені та вчені звання, що становить 90 % від загальної кількості співробітників Інституту.

Рисунок 1. Структура професорсько-викладацького складу (разом з сумісниками).

З-поміж співробітників, які працюють на постійній основі (57 осіб), наукові ступені та вчені звання має 51 особа, що становить 90 %. Відповідний показник по кафедрах наведений в Таблиці 1.

Таблиця 1. Структура професорсько-викладацького складу (що працюють на постійній основі).

показники кафедра	Всього осіб, що працюють на постійній основі (з внутрішніми сумісниками)	Кількість осіб, що мають наукові ступені і вчені звання	Відсоток від загальної кількості осіб, що мають наукові ступені і вчені звання
Історії України	11	10	91%
Всесвітньої історії	17	17	100%
Археології, етнології та красн.-туристичної роботи	11	11	100%
Педагогіки і метод. виклад. історії та сусп. дисциплін	10	8	80%
Правових дисциплін	8	5	63%
Разом по Інституту	57	51	90%

У 2015 році одним викладачем Інституту було захищено докторську дисертацію (Тимошко Г.М., зовнішній сумісник). Водночас триває робота над докторськими дослідженнями доц. Максименко О.В. та доц. Кондратьєва І.В. (які навчаються в докторантурі), а також доц. Черненко О.Є., доц. Ващенко А.В., доц. Веремейчик О.М., доц. Воронка О.Г., доц. Острянка А.М., доц. Тарасенка О.Ф., доц. Рахна О.Я., доц. Гаврилова В.М.

Поточного року звання професора отримали двоє співробітників – Тимошко Г.М., Третяк О.С., вчене звання доцента отримали вісім викладачів Інституту: Петровська Ю.М.,

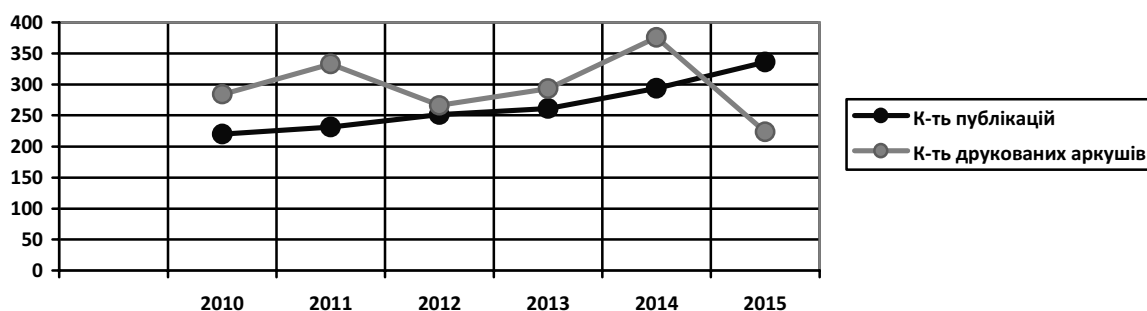
Лазаренко А.М., Доманова Г.С., Павленко Л.А., Еткіна І.І., Щербина С.В., Дорохина Т.Ф., Яснівська Л.В.

Відбувся захист двох кандидатських дисертацій – Сеніної Л.В. (кафедра всесвітньої історії) та Ефремової О.П. (кафедра правових дисциплін).

Триває подальша робота по **підготовці кандидатських дисертацій**, над якими працюють 26 аспірантів денної і заочної форми навчання та здобувачів. Відповідний показник по кафедрам становить: кафедра історії України – 11, кафедра всесвітньої історії – 8, кафедра археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи – 7.

Кількість публікацій продовжує зростати у порівнянні з попередніми роками: 336 проти 294 (2014 р.), 261 (2013 р.), 251 (2012 р.), 231 (2011 р.) і 220 (2010 р.). Водночас у порівнянні з минулим роком скоротився показник кількості друкованих аркушів: цього року він становить 223,27. У попередні роки цей показник становив 375,7 (2014 р.) 293,5 (2013 р.), 266 (2012 р.), 333 (2011 р.) і 284 (2010 р.). (Рисунок 2. Графік. Таблиця 2.)

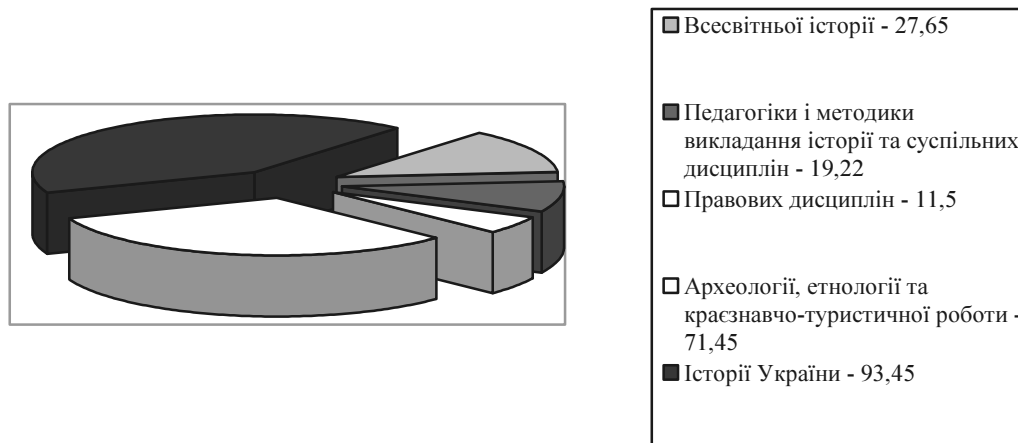
Рисунок 2. Графік. Динаміка кількості публікацій / кількості друкованих аркушів 2010–2015 рр.

Таблиця 2. Показники кількості публікацій/друкованих аркушів по кафедрах (за даними таблиць кафедральних показників про наукову роботу).

показники кафедра	К-ть осіб	Кількість публікацій	Кількість друкованих аркушів
Історії України	11	151	93,45
Всесвітньої історії	17	50	27,65
Археології, етнології та краєзн.-туристичної роботи	11	79	71,45
Педагогіки і метод. виклад. історії та сусп. дисциплін	10	42	19,22
Правових дисциплін	8	14	11,5
Разом по Інституту	57	336	223,27

Рисунок 3. Публікації (по кількості друкованих аркушів).

Найбільша кількість публікацій (151) з різних питань історії, археографії України та історичного краєзнавства) здійснена кафедрою історії України.

Ряд визначних наукових досягнень стали наслідком цієї роботи:

- побачив світ під грифом МОН підручник для студентів вищих навчальних закладів України «Основи краєзнавства», одним з авторів якого є проф. Коваленко О.Б.;
- передано до друку збірник документів і матеріалів «Любеч: сторінки історії» (проф. Коваленко О.Б., доц. Рахно О.Я.);
- вийшов друком перший випуск енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України. Чернігівська область», присвячений Чернігівському району» (проф. Коваленко О.Б.);
- спільно з ученими Брянської (Росія) та Гомельської (Білорусь) областей видано третій випуск наукового щорічника «Археологические исследования в Еврорегионе «Днепр» в 2013 г.»;
- у серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини» опубліковано біобібліографічні покажчики «Аркадій Васильович Верзилов» (проф. Коваленко О.Б., доц. Рахно О.Я., пошукувач Скоренок С.В.) та «Юрій Миколайович Ситий» (проф. Коваленко О.Б., доц. Ясновська Л.В.);
- викладачі кафедри проф. Коваленко О.Б. та доц. Рахно О.Я. взяли участь у підготовці чергових томів «Енциклопедії історії України» та «Енциклопедії сучасної України»;
- викладачі кафедри проф. Коваленко О.Б., доц. Рахно О.Я., доц. Ясновська Л.В., доц. Гринь О.В. працювали у складі колективу виконавців міжкафедральної держбюджетної теми «Регіональні еліти Лівобережної України у громадсько-політичному та соціокультурному житті другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» (державний реєстраційний № 0115U002445).

Традиційно широкою залишається і географія публікацій: Чернігів, Київ, Глухів, Одеса, Херсон, Ужгород, Вінниця, Рівне, Львів, Ніжин (Україна), Будапешт (Угорщина), Москва, Брянск (Росія), Мінськ, Брянськ (Білорусь) Варшава, Лодзь (Польща), Торонто (Канада) тощо.

У звітній період тривало видання часопису «Сіверянський літопис» (заступник головного редактора і член редакційної колегії проф. Коваленко О.Б.) Проф. О.Б. Коваленко є заступником головного редактора історико-культурологічного збірника «Ніжинська старовина», членом редакційної колегії журналів «Сумська старовина» та «Літературний Чернігів», головою редакційної колегії серії біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», головою редакційної колегії збірника наукових праць «Скарбниця української культури». Також вийшов друком 5-й номер збірника студентських наукових праць «Juvenia Studia» (голова редколегії – доц. Кеда М.К.).

Суттєво змінився такий показник наукової активності як участь у конференціях. Так, зросла кількість виступів викладачів на міжнародних наукових конференціях: 50 доповідей проти 45 (2014 р.), 93 (2013 р.) і 70 (2012 р.). У порівнянні з минулим роком зросла кількість виступів на всеукраїнських конференціях: 54 проти 53 (2014 р.), 44 (2013 р.) і 17 (2012 р.). Зросла кількість виступів на регіональних конференціях: 59 проти 37 (2014 р.), 73 (2013 р.).

У 2015 р. на виконання «Цільової програми археологічних досліджень в Чернігівській області на 2013–2018 рр. в Чернігівській області працювали 6 археологічних експедицій (Виповзівська експедиція (керівник – кандидат історичних наук, старший викладач В.М. Скороход), Батурицька експедиція (керівник – кандидат історичних наук, старший викладач В.М. Скороход та старший науковий співробітник Ю.М. Ситий), Любецька експедиція (керівник – кандидат історичних наук, доцент О. М. Веремейчик), Чернігівська експедиція (керівник – кандидат історичних наук, доцент О.Є. Черненко), Новгород-Сіверська експедиція (керівник – кандидат історичних наук, доцент О.Є. Черненко), Мезинська експедиція (керівники – кандидат історичних наук, доцент О.Є. Черненко та науковий співробітник Луценко Р. М.) на чолі з провідними фахівцями – членами кафедри археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи, які виконували низку держбюджетних тем. У центрі уваги дослідників перебували, перш за все, археологічні пам'ятки часів Давньої Русі та доби козацтва. Також працювали Лиственська (доц. Веремейчик О.М.) та Седнівська (чл-кор. Моця О.П. та ст.в.Скороход В.М.).

Відділення та центри. На базі Інституту з 1992 р. функціонує:

- Науково-дослідний центр археології та стародавньої і ранньомодерної історії Північного Лівобережжя імені Д.Я. Самоквасова.
- Центр історичної русистики ім. О.Л. Нарочницького.

Викладачі кафедри археології, етнології та краєзнавчо-туристичної роботи продовжують розробляти науково-дослідну тему «Середньовічні монументальні пам'ятки Північного Лівобережжя в контексті актуальних проблем дослідження, збереження, охорони та популяризації історико-культурної спадщини України» (номер державної реєстрації 0115U03958).

Викладачі кафедри всесвітньої історії продовжували розробляти дві наукові теми: «Проблеми історії Російської імперії: соціальний та особистісний вимір» (державний реєстраційний номер 011U003143) та «Держава, церква і суспільство модерної Європи (XVI–XIX ст.): історія та історіографія» (державний реєстраційний номер 011U003144).

На кафедрі правових дисциплін виконується наукова тема «Правові засади поєднання державного регулювання та ринкового саморегулювання в окремих сферах і галузях економіки: історія і сучасність» (державний реєстраційний номер 0111U003765).

Також викладачі Інституту залучені до виконання міжкафедральних тем:

- у рамках міжнародної програми Erasmus+ співпраці з Європейською комісією виконується навчальний модуль напряму Жана Моне «Концепт Європи: від ідеї до реалізації» (565243-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE). Науковий керівник (академічний координатор) – доц. Кеда М.К.

- «Регіональні еліти Лівобережної України у громадсько-політичному та соціокультурному житті Російської імперії XIX – поч. XX ст.» (номер 1-2015). Науковий керівник – проф. Ячменіхін К.М.

Традиційно кафедри Інституту підтримували тісні зв'язки з провідними науковими установами України. Кафедра історії України підтримує тісний зв'язок з Інститутом історії України НАН України. Молоді викладачі захищають на засіданнях Спеціалізованої вченої ради Інституту кандидатські дисертації, а досвідчені – виступають опонентами. Кафедра налагодила зв'язок з Українським інститутом національної пам'яті. Викладачі Т.П. Демченко та Л.В. Ясновська брали участь у заходах, які проводилися за ініціативи Інституту. Партнерські контакти кафедра встановила з Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства. Проф. Коваленко О.Б. є членом Спеціалізованої вченої ради Інституту, на засіданнях якої захищають кандидатські дисертації молоді викладачі Інституту.

Кафедра всесвітньої історії співпрацює з історичними факультетами Харківського національного університету ім. В. Каразіна, Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова.

Історичні кафедри Інституту традиційно підтримують зв'язки з зарубіжними установами та вишами: з Європейською комісією, Інститутом археології РАН, Інститутом історії матеріальної культури РАН, товариством «Polska-Wshid у м. Конін (Великопольське воєводство, Польща), Понтифікальним Інститутом Середньовічних Студій; з історичним факультетом Національного дослідницького університету «Белгородський державний університет» (РФ).

Продовжує свою роботу Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій, до складу якої увійшли провідні науковці Інституту. Голова Ради – перший проректор, проректор з наукової роботи, професор кафедри всесвітньої історії доктор історичних наук Дятлов В.О. Впродовж 2015 р. на її засіданнях було захищено 5 кандидатських дисертацій.

Водночас 5 професорів Інституту є членами спеціалізованих вчених рад по захисту докторських дисертацій, 10 професорів та доцентів Інституту входять до складу спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських дисертацій.

Провідні викладачі Інституту брали участь у процесі атестації наукових кадрів: підготовлено 2 виступи в якості опонентів на захистах докторських дисертацій, 10 виступів в якості опонентів на захистах кандидатських дисертацій. Підготовано 5 офіційних відзивів на автореферати докторських дисертацій та 31 відзив на автореферати кандидатських дисертацій. 16 кандидатських і 1 докторська дисертації отримали рецензії від співробітників Інституту.

Дещо скоротилась кількість дослідницьких груп і гуртків 14 (2015 р.) проти 17 (2014 р.), до складу яких входять понад 150 викладачів та студентів.

Успішно продовжує свою роботу заснований 2010 р. міський історичний клуб «Геродот» (голова Ради клубу – доц. Кеда М.К), на засіданнях якого учні старших класів міста Чернігова та студенти Інституту разом з провідними викладачами Інституту обговорюють дискусійні проблеми всесвітньої та вітчизняної історії. Також активно працювали клуби для старшокласників «Правознавець» та «Горизонт».

2015 р. продовжувала діяльність Рада молодих вчених, забезпечуючи організацію та проведення предметних олімпіад, конкурсу студентських наукових робіт, конференцій молодих науковців.

Викладачами Інституту регулярно проводилась популяризація історичних знань у ЗМІ: здійснювалися виступи по радіо, телебаченню та в місцевій пресі (Коваленко О.Б., Дятлов В.О., Рахно О.Я., Веремейчик О.М., Кеда М.К., Ващенко А.В., Казимір В.А, та ін.). Співробітники Інституту також є активними учасниками інших науково-освітніх заходів, що проводяться в місті, області та в Україні.